

minute, pe baza explicației care poate fi însoțită de unele elemente demonstrative (eventual unul sau două texte de la sfârșitul manualului de clasa a XI-a).

Pentru că profesorul trebuie să dedice mult timp explicației, poate lua în considerare o schemă la tablă cât mai sintetică, cuprinzând în liniile cele mai generale problematica lecției. În continuare, ținându-se seama de cauzele Reformei, se face o prezentare a celor mai semnificative curente ale ei și efectele pe care le-a avut, dând atenție unor noțiuni cu totul noi sau care obligă la o reîmprospătare a memoriei elevilor ca, de exemplu: Reformă, Contrareformă, ideologie, imunitate, indulgență, secularizare, protestant, iezuit, index, războiul țărănesc, baroc. Dintre toți acești termeni, o mențiune specială merită cuvântul ideologie, pe care este mai firesc să-l explicăm, prin sfera sa de cuprindere: toate ideile politice, juridice, morale, religioase, artistice, filozofice etc.

În complexitatea problemelor pe care le ridică tema, se pot distinge câteva idei călăuzitoare, cu valențe educative: a) regresul puterii catolicismului, prin acțiunea convergentă a participanților la Reformă, indiferent de aspirații; b) adeziunea pe care a avut-o în rîndul maselor populare mișcarea de reformă a lui Mûnzer, care conținea cele mai avansate idei ale vremii; c) victoria principiilor împotriva țărănilor a contribuit la menținerea timp îndelungat a feudalismului în Germania; d) forțele progresiste din Țările de Jos au biruit în confruntarea pe care au avut-o cu monarhia feudalo-absolutistă spaniolă, punînd bazele primului stat burghez.

Un prilej de angajare a dialogului cu elevii îl constituie umanismul și influența sa, precum și comentarea textului citit în clasă. În rest, harta ne ajută la stabilirea zonelor de răspîndire a Reformei.

OCTAVIAN CRISTESCU

BIBLIOGRAFIE

- Fr. Engels, *Războiul țărănesc german*, ESPLP, București, 1958, p. 31—134.
 A. Oțetea, *Renașterea și Reforma*, Editura științifică, București, 1968, p. 249—282.
 A. Ștekli, *Thomas Mûnzer*, Editura tineretului, București, 1963.
 C. Mureșan, *Focul ocrotit de ape*, Editura științifică, București, 1960.

FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA PROLETARIATULUI (PÎNĂ LA 1871) (clasa a XII-a)

Cursul Probleme fundamentale ale istoriei lumii moderne și contemporane

I. Problematica lecției

A. *Formarea proletariatului* — Corelația cu momentul producerii revoluției industriale cu nivelul de dezvoltare al forțelor de producție, cu formele de organizare a producției, cu deosebiri pe mari zone geografico-politice, pe țări.

a) Noțiunile: proletar — clasa muncitoare¹

b) Sursele de formare²

c) Momentul formării³

d) Nivele de exploatare, nivele de organizare a clasei muncitoare — trepte în creșterea gradului de conștiință de clasă⁴.

e) Teorii și concepții premarxiste însușite de proletariat vizînd ameliorări și schimbări sociale.

f) Forme de luptă⁵.

B. *Crearea socialismului științific*

a) Baze teoretice, baze materiale ale socialismului științific⁶.

b) K. Marx, Fr. Engels, Creatorii sistemului teoriilor științifice despre lume și societate.

c) Revoluția produsă de marxism în gîndire. Perspective. Creșterea gradului de conștiință și maturitate politică a clasei muncitoare.

d) Ecoul înnoirilor teoretice, al acțiunilor revoluționare în România.

C. *Spre constituirea mișcării muncitorești mondiale — formațiunea internațională a clasei muncitoare.*

A. *Organizatoric* — Internaționala I (1864—1876)

a) Constituire⁷; organele de lucru⁸

b) Funcționare⁹ — Rezultate meritorii¹⁰

B. *Revoluționar* — Comuna din Paris (18 martie—28 mai 1871)

a) Războiul franco-prusac — context și cadru de radicalizare proletară și de proclamare a Comunei.

b) Organizarea și programul Republicii socialiste a celor 72 de zile.

c) Lideri — spiritul internaționalist¹¹.

d) Ecoul Comunei din Paris în România. Români pe baricadele Comunei.

e) Sfîrșitul Comunei — Învățămintele experienței revoluționare pentru constituirea partidelor politice¹²; perspectivele revoluției proletariatului.

II. Comentariu istoric

A. *Formarea proletariatului*

1. Înțelegerea celor două noțiuni se poate face prin sesizarea procesului de formare al muncitorilor, legat de producția industrială în urma trecerii de la atelier la manufactură ca urmare a revoluționării forțelor de producție. Procesul de pauperizare are loc în condițiile acțiunii legilor economice obiective ale capitalismului. Procesul acesta al sărăcirii, al ruînării sau proletarizării, va genera o masă de oameni legați de viața manufacturilor, prin salariu ca umic „venit“.

În condițiile capitalismului premonopolist, noțiunea de proletariat desemnează începuturile clasei muncitoare, clasa fundamentală a capitalismului, ai cărei „Subiecți“ se identifică prin lipsa mijloacelor de producție, prin producerea plus-valorii și înstrăinarea muncii. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, în condițiile trecerii capitalismului la imperialism, proletariatul legat de producția de fabrică, tot mai numeros, mai organizat (aparitia partidelor social-democratice), cu o conștiință de clasă formată, devine, după „rigorile“ date de Lenin noțiunii de clasă, ceea ce numim clasa muncitoare.

2. Analizînd sursele de formare ale proletariatului, țărani pauperi și mizeriașii ruinați, avem în vedere modelul clasic al Angliei, țara care a făcut revoluția industrială, devenind „atelierul lumii“ cel mai dezvoltat și mai bogat stat, cu cel mai vast imperiu colonial, în care, după cum aprecia un document, „soarele nu apune niciodată, dar nici sîngele nu se usucă niciodată“. Engels aprecia dezvoltarea

Angliei la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, cunoscând de altfel direct situația din această țară unde reprezenta firma Comercială a tatălui său, spunând : „Nici o țară din lume nu se poate măsura cu Anglia în bogăție și putere“. Această supremație era dată de dezvoltarea mașinismului, de forța aburului, a cărei introducere a jucat un adevărat rol revoluționar, de trecerea economiei acestei țări bazată pe lemne și apă la o economie bazată pe cărbune și fier.

Eliberarea forței de muncă, cât și descătușarea din punct de vedere juridic a țăranului englez de land-lorzii deținători de întinse manor-uri (denumirea pentru feud în Anglia) s-a făcut încă sub Henric al VIII-lea prin acea practică a „împrejmuirilor“, de transformare a întinselor proprietăți în ferme bazate pe creșterea vitelor, a oilor în special a căror lână se desfăcea cu succes pe piața europeană, mai ales flamandă. O parte a vechii nobilimi legată de producția pentru piață interesată în economia de schimb, devine ceea ce se numea noua-nobilime.

Eliberarea deplină a unui „excedent“ de forță de muncă, țăranimea, a dus la o deplasare a acestora spre zonele bogate în minereuri și cărbune care vor deveni și centre urbane totodată, de o intensă concentrare demografică. Industria engleză va putea absorbi întreagă această forță de muncă.

Numărul celor lipsiți de mijloace de întreținere era mare, formînd mereu o populație urbană parazită pe care legislația Parlamentului așa-numită de Marx „legislație riguroasă“ avea s-o aibă în vedere. Din rîndul acestei populații „semi-încadrate“ odată cu adîncirea conflictelor religioase din Arhipelag, se va recruta masa de emigranți care-și vor căuta izbăvirea peste Ocean în Coloniile engleze de pe Coasta Atlanticului, a Americii de Nord.

Pe de altă parte, revoluția industrială care a însemnat transformarea Angliei cu cele 1300 fabrici ale ei (la 1833) într-o mare prelucrătoare de bumbac, de pe urma acestei industrii ținînd peste 1 milion și jumătate de locuitori, a dus la ruinarea micului producător care nu mai putea face față concurenței. În 1842, în Wells existau 1 430 000 de pauperizați iar în Irlanda 2 300 000. La 1851 Anglia număra cea mai numeroasă clasă muncitoare — 4 100 000, ceea ce a reprezentat 23% din populația ei.

3. „Revoluția industrială, semnificînd introducerea mașinii cu abur, a mecanizării, a adus cu sine relațiile capitaliste de producție. Înlăturarea obligațiilor feudale ale țăranilor dependenți, a opreliștii breslelor, pe de altă parte acumularea primitivă a capitalului din jaful colonial, din comerțul transoceanic la care se adaugă eliberarea forței de muncă numeroase și ieftine formînd „armata de rezervă a muncii“ sînt cîteva din posibilele elemente de identificat în momentul trecerii la capitalism și al conturării distincte a celor două clase sociale. În orașele republicii Italiene, în Flandra, momentul apariției proletariatului se leagă de activitatea comercială bancară încă din secolele XIV—XV, dar de o generalizare a relațiilor capitaliste poate fi vorba în contextul mai larg european din sec. XVII. După revoluția burgheză din Țările de Jos (1566) în Anglia, la sfârșitul secolului al XVII-lea după 1688 „revoluția glorioasă“ și mai ales prin marile invenții în industria textilă și construirea primei mașini cu aburi, rentabilă economic, de James Watt (1769). Nu întîmplător Anglia devine „leagănul“ capitalismului și „modelul“ noii orînduirii, pentru mai bine de un secol Manchesterul, Liverpoolul, Birminghamul devin centrele urbane care înghit masiv forța de muncă ieftină.

Nu întimplător gândirea economică ia naștere în Anglia, unde Adam Smith (1723—1790), primul mare reprezentant al economiei politice clasice engleze, scrie acum lucrarea „Cercetare asupra naturii și cauzele avuției națiunilor” (1776).

În Franța „momentul” formării proletariatului poate fi pus în jurul lui 1815 după campaniile lui Napoleon, și pînă la revoluția din iulie 1830, cînd dezvoltarea industriei metalurgice, textilă, a obiectelor de marochinărie i-a avînt. Uzinele de la Creusot produceau anual 30—40 de mașini cu abur. În 1820 erau 65 de mașini cu abur iar la 1830, 625.

Proprietatea capitalistă începe să se extindă și asupra pămînturilor distrugînd micile gospodării. Relațiile de producție capitaliste catalizate de campaniile militare napoleoniene se dezvoltă și în statele italiene unde sfîrșimă căsușele feudale în regatele, principatele și ducatele peninsulei aflate sub control habsburgic, papal sau dominația Bourbonilor spanioli (în sud „Regatul celor două Sicilii”). În același sens vor evolua lucrurile și în imperiul habsburgic și mai ales în Prusia. Relațiile agrare-feudale în statele imperiului habsburgic, în general în sud-estul Europei, ca și-n țările române, vor determina o pauperizare parțială lentă, relațiile capitaliste ținînd de eliberarea juridică a țăranului, dar nu și economică, coexistînd cu cele feudale (munca în ateliere și manufacturi se va desfășura în contul obligațiilor feudale introducîndu-se în același timp forme de salarizare). După 1848 desființarea iobăgiei, producția de cereale și de vite pentru piața de schimb, exploatarea zăcămintelor miniere, petroliere, construcția de căi ferate vor adînci procesul pauperizării și proletarizării. În spațiul Asiei și Africii relațiile capitaliste vor pătrunde brutal, pe calea exploatării coloniale a metropolei, rămînd în interferență cu cele feudale (sfîrșitul secolului al XIX-lea).

4. Procesul pauperizării aduce o inevitabilă sărăcie masivă, un șomaj în cele mai diverse categorii și clase sociale. Paralel cu proletariatul va exista și acea categorie, folosită ca „masă de manevră” diversionistă împotriva unității de opinie, de acțiune, de clasă a muncitorului, este vorba de „lumpen proletariat”, cum e cunoscut de la germanul Lump: haimana. Muncind pînă la 16—18 ore pe zi, bărbați, femei, copii exploatați nemilos, fără nici o reglementare a muncii, proletariatul nu a identificat inițial cauzele juste ale exploatării. Ei și-au îndreptat furia asupra mașinilor — mișcarea Luddiților (în Anglia de la numele lui N. Ludd, primul care ar fi distrus o mașină) sau concurența între muncitori, ceea ce demonștra lipsa de maturitatea politică, organizatorică, cum este cazul întovărășirilor de calfe în Franța (așa-numite Compagnonage).

5. Frămîntările sociale semnificative care angajează proletariatul ca forță în acțiune, ca urmare a unui antagonism social creat între noile clase, se deschid cu mișcările lyoneze din 1831 și 1834. Cum remarcă muncitorul Auguste Collin în broșura publicată în 1831, „Strigătul poporului”. „Am scuturat jugul aristocrației de singe, pentru a cădea sub jugul aristocrației financiare”. Am izgonit pe tiranii cu titluri pentru a ajunge sub puterea tiranilor cu milioane”. Ziua de muncă ajungea pînă la 13—15 ore, chiar 18 ore. Nici copiii nu erau scutiți de roata nemiloasă care le ucidea tinerețea, energia, viitorul. Lucrau de la patru ani și jumătate, ajungînd în adolescență la o zi de lucru de 14—15 ore. Salarizarea era de asemenea inechitabilă: pentru o zi de 13 ore, un bărbat primea în 1870, 1,78 franci, o femeie 0,77 franci, un copil 0,55 franci. Legislația interzicea muncitorilor dreptul la asociere, grevă, conflict. În caz de litigiu cu patronul aceștia aveau cîștig de cauză fiind crezuți „pe simpla lor afirmație” (menționa codul civil) despre situația grea care cul-

mina cu privarea de libertate a unor muncitori). Scriitorul Victor Hugo arăta: Beciuri din Lille ! Sub pietrele boltite / Atîția mor în grele suferinți, / Din grele dureri, nedrămuite / Vin bogățiile ce-aveți o prinți !". Muncitorii ridicați la luptă arboraseră pe drapelul lor deviza „Să trăim muncind sau să murim luptînd". Era prima mare revoltă proletară. I-au urmat frămîntările din Paris, din 1832, dar mai ales cele din 1834 din Paris, Lyon, în care muncitorii și-au avut o organizație, „Societatea drepturilor omului". Lupta lor cunoștea saltul remarcabil adus de obiectivele politice ale revendicărilor, la loc de frunte situîndu-se lozinca luptei pentru republică. Luptele din 1834 prin amploarea lor au ajuns în preajma unui război civil.

O a doua mare frămîntare cu caracter muncitoresc, revendicativ cu privire la ziua de muncă și dreptul de organizare, o avem în Anglia, țara liberalismului-burghez, la puțină vreme după votarea noii legi electorale — 1832, care lărgea dreptul de vot asupra unor orașe industriale noi, dar nu cobora vechiul cens ridicat, după ce în anii 1833 se dăduse prima legislație a muncii în care se interzicea angajarea copiilor sub 9 ani în fabrică exceptînd filaturile de mătase. Începuturile îndepărtate ale mișcării pentru lărgirea dreptului de vot le găsim în 1832, dezvoltîndu-se în 1836, avînd la bază organizații formate din mici burghezi, moșieri, lucrători, sub conducerea lui William Lovett. Caracterul mai accentuat muncitoresc a crescut treptat ajungîndu-se ca la mitingul popular din 1837, să se precizeze și programul de revendicări politice. Charta ce a fost elaborată a dus la sînzura punctelor de vedere ale forțelor participante la mișcare, privind impunerea și respectarea ei. De remarcat că reprezentanții muncitorimii s-au grupat în „partidul forței fizice" fiind partizanii insurecției ca unic mijloc de legătură.

Stingerea mișcării în prima ei fază s-a datorat formulărilor venite de la organul conducător al mișcării, Conventul, care a demobilizat muncitorimea, solici-tîndu-i doar întruniri și demonstrații pașnice. În a doua fază a mișcării se accentuează caracterul proletar, constituindu-se chiar un prim partid politic al muncitorimii, la 20 iulie 1840 la Manchester, numit „Asociația națională a chartiștilor". Charta formulată de această dată avea nu mai puțin de 3 315 000 semnături. Fiind din nou respinsă de Parlament masele muncitoare declanșează o puternică grevă la Manchester de fapt prima mare grevă politică a proletariatului. „Asociația chartistă" ca organism politic al muncitorilor nu înțelesese conlucrarea cu organizațiile profesionale „Trade Unionurile", mișcarea fiind înfrîntă. Reactivată după un număr de ani, în a treia sa fază, Chartismul, aripa sa de dreapta luînd legătura cu Marx și Engels a fondat în 1845 „Uniunea democrațiilor fraterni" — dintre primele forme de organizare internațională a muncitorilor. În 1848, pe fundalul crizei economice din 1847 și al frămîntărilor europene, mișcarea cunoaște un reviriment, vreo 5,5 milioane de oameni, prezentîndu-și din nou Charta parlamentului. Din nou parlamentul o respinge, iar conducerea mișcării dă cuvînt de ordine, de abținere de la violență. Mișcarea chartistă își jucase însă rolul. O dată cu apariția marxismului, ea era istoricește depășită.

Ea tusesse, cum arăta Lenin (Opere, vol. 24, Buc., 1969, p. 243) „Cea dintîi mișcare revoluționară proletară, mișcare largă cu adevărat de masă înche-gată din punct de vedere politic". În sfîrșit, trebuie menționate frămîntările din statele germane, unde s-a ajuns în timpul revoluției de la 1848 la o contribuție însemnată a proletariatului. Cîmpul ideologiei lui Weitling a găsit terenul fertil, în situația de criză existentă în deceniul cinci. Ofensiva patronilor din Silezia, în concurență

u producția engleză, a declanșat valul unor conflicte care departe de a fi simple confruntări mărunte, au antrenat un număr mare de lucrători în conflict cu unitățile armatei. Proletariatul german intră în arena internațională, demonstrând forța sa de luptă. O serie de greve în industria textilă, la Berlin, Praga, au fost influențate de „Răscoala cartofului” — 1847 — cauzată de seceta din anul premergător revoluției de la 1848 etc., Marx aprecia că nici una din frământările anterioare din Anglia, Franța n-au avut un asemenea caracter teoretic și conștient ca răscoala țesătorilor silezieni (1844).

B. Crearea socialismului științific

6. Considerăm bazele teoretice ale marxismului ca parțial menționate, când am tratat despre gândirea socialistă utopică — sec. XIX (vezi punctul 5).

Trebuie avută în vedere și confruntarea celor mai valoroase izbinzi ale filozofiei clasice germane: Fichte (1762—1814), Hegel (1770—1831), Feuerbach (1804—1872), ale gândirii economice engleze Adam Smith (1723—1790), Ricardo (1772—1823), Mac Culloch (1789—1864), James Mill (1773—1856), și ale școlii istorice liberale franceze: Mignet (1796—1884), Thiers (1797—1877), Guizot (1787—1874). Bazele materiale care au permis apariția gândirii marxiste au fost precumpănitor înfriurite de lumea capitalului în epoca mașinismului de pînă la revoluția de la 1848, în care frământările sociale cu un tot mai pronunțat caracter de clasă au fost deja anterior menționate (vezi punctul 5).

7. Dezvoltarea societății capitaliste după revoluțiile de la 1848, în planul mării ritmului producției la o serie de ramuri ale industriei extractive, cum ar fi creșterea producției mondiale de cărbune de la 83 milioane tone (1850) la 140 milioane tone (1860), a producției de minereu de fier de la 4,28 milioane la 7,3 milioane tone, introducerea procedeului Bessemer în transformarea fontei topite în oțel, creșterea lungimii căilor ferate, rezultatele diverse ale introducerii electricității, ritmul și viteza crescută a descoperirilor și invențiilor au dus la formarea pieței mondiale a capitalismului. Consecințele sociale au fost creșterea numerică a clasei muncitoare iar în urma crizei din 1857 s-a trecut la un plan superior al organizării politice, încercîndu-se în baza experienței revoluțiilor din anii 1848—1849, la care Marx și Engels participaseră direct și își sintetizaseră gândirea în lucrări apărute pînă-n deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea, să se creeze un partid proletar de sine stătător. În aceste condiții la 28 septembrie 1864 la mitingul de la San Martin's Hall (din Londra), a luat ființă „Asociația internațională a muncitorilor” care și-a luat numele de Internaționala 1, în ședința din 11 octombrie 1864.

Primul partid marxist, creat la scară internațională, urmărea să deschidă drum căii revoluționare în lupta cu curențele proudhonismului, blanquismului, lassellcanismului etc. pentru crearea de partide muncitorești naționale.

8. Comitetul provizoriu, organul central de conducere al Internaționalei I, a luat în 1866 (după Congresul de la Geneva) denumirea de Consiliul general, numărînd între 30 și 50 de membri. Componenta ideologică a acestui organ de conducere, era eterogenă. Cu toate acestea Marx a format un nucleu revoluționar în jurul său, menținînd ferm unitatea organismului internațional pe care-l conducea. În subordinea Comitetului provizoriu s-a creat cu valoare executivă un subcomitet denumit, din vara anului 1865, Comitetul permanent.

Tot Marx a fost acela care a elaborat între 21 și 27 octombrie 1864 programul Internaționalei I, dezvoltându-l după experiența adusă mișcării muncitorești de Comuna din Paris (1871). Statutul formulează ca temă fundamentală, eliberarea economică a proletariatului din lanțurile exploatarei capitaliste, cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare.

Stabilind ca criteriu de organizare centralismul democratic, Marx dădea, după cum și exprima de altfel, organelor Internaționalei I o forță morală, căci nu se puteau altfel impune decât prin recunoașterea generală. Afilierea organizațiilor de bază, naționale, ca secții ale Internaționalei I, nu le răpea autonomia, ba dimpotrivă, conform statutului le obliga să răspundă în fața unui Consiliu Central național. Forul suprem al Internaționalei I era Congresul. Cele cinci congrese, Geneva (1866), Lausanne (1867), Bruxelles (1868), Basel (1869), Haga (1872), au abordat o problemă bogată ducând la dezvoltarea mișcărilor muncitorești naționale și la așezarea cât mai multor partide politice pe făgașul socialismului științific.

9. Internaționala I a căutat să cuprindă o arie largă de probleme încă din primul Congres, cel de la Geneva. Internaționala I s-a dovedit cu adevărat un partid al clasei muncitoare, demonstrându-și superioritatea atât pe tărîmul ideologic în confruntare cu proudhoniștii care vizau o utopică transformare a fiecărui muncitor într-un capitalist, cât și în planul solidarității muncitorești. Susținând importanța organizării sindicale împotriva capitalului, pentru o dezrobire economică și mai ales politică a clasei muncitoare, Internaționala I a susținut greva muncitorilor din fabricile de postav din Basel, reușind să dejoace planul patronilor de a arunca pe drumuri pe muncitori, prin strîngerea unor importante sume de bani: din Geneva 2 000 de franci, din Paris 3 000 de franci, din Nisa 80 de franci. Și muncitorii din Timișoara și-au trimis obolul lor. Era un grăitor exemplu al forței muncitorilor, atunci cînd aveau un partid care să le apere interesele.

Burghezia nu înțelesese, încă, de unde venea tăria acestui partid și mai ales „averea”, deoarece trimisese la Londra mesageri care să se intereseze de cît „aur dispune Marx”. Comentînd împlinirea Marx remarcă: „Dacă acești drept credincioși ar fi trăit la începuturile marxismului, ei s-ar fi interesat la Roma dacă apostolul Pavel are un cont curent la bancă”. Problema luptei politice ca obiectiv ideologic al luptei muncitorilor, legat inseparabil de lupta pentru reforme economice, a fost formulată la Congresul de la Lausanne (1867), susținîndu-se lozincă luptei pentru votul universal în înțelesul adînc democratic al cuvîntului. De mare importanță pentru viitorul mișcării muncitorești sub raportul alianțelor, a fost înțelegerea necesității colaborării cu țărănimă, formulînd la Congresul de la Bruxelles necesitatea socializării pămîntului. Marx a înțeles că fără sprijinul țărănimii victoria revoluției proletare nu ar fi posibilă, ea riscînd să rămînă „...acel cor fără de care solo-ul ei s-ar transforma în cîntec de moarte”.

Poziția luată de Internaționala I în problema națională, precum și în aceea a păcii se înscrie în spiritul celebrei teze că „O națiune nu poate deveni liberă atîta timp cît asuprește alte națiuni”. Marx și Engels și-au adus în acest sens o bogată contribuție politică și ideologică înarmînd clasa muncitoare cu înțelegerea necesității constituirii statelor naționale unitare — proces ce se afla într-o afirmare firească, logică. S-a susținut calea revoluționară de unificare a Germaniei. S-a sprijinit cauza dreaptă a luptei poporului polonez împotriva țarismului. S-a militat pentru despărțirea Irlandei de Marea Britanie. Congresul de la Bruxelles

(1868) a adus formulări precise în ceea ce privește poziția ce trebuia s-o adopte clasa muncitoare în cazul izbucnirii unui război. Se milita pentru pace, arătându-se consecințele nefaste ale conflictului pentru întreaga Europă, subliniindu-se că prin însăși esența ei, societatea capitalistă este generatoare de război. După izbucnirea războiului franco-prusac (14 iulie 1870), Marx prin cele două „adrese” trimise muncitorilor francezi lămurea caracterul războiului just pentru Germania și de cucerire pentru Franța lui Napoleon al III-lea în prima sa parte (pînă la bătălia de la Sedan), de jaf pentru Germania și de apărare pentru Franța în cea de-a doua parte.

10. În 1872, la Congresul de la Haga, Internaționala I își încheia misiunea. Autodizolvarea ei avea să se producă din hotărîrea lui Marx, în 1876, prin conferința de la Philadelphia. Internaționala I demonstrase muncitorilor de pretutindeni forța numerică de care dispun, consecințele solidarizării în lupta pentru drepturi și necesitatea unui partid politic.

Se formulase răsplată țelului luptei clasei muncitoare — desființarea claselor antagoniste, a exploatații. Experiența Comunei din Paris, învățăturile lui Marx au început în perioada următoare să rodească, extinzîndu-se în „lărgime”, după cum spunea Lenin, adică multiplicîndu-se la scară națională, în partidele muncitorești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

11. Experiența proprie pe care o încercau unii participanți străini la Comună nu avea să rămînă fără ecou pentru mișcările muncitorești din țara lor. Menționăm pe : Elisabeta Dimitrievna, August Kolowicz, Leo Frankel, Wroblewski, Iaroslav Dombrowschi, românii Al. Cociu, I. Cernătescu, C. Haralambie ș.a.

12. Karl Marx în calitatea de conducător al Internaționalei I a ținut legături permanente cu Comuna din Paris prin A. Serrailier, Frankel și Varlin, făcîndu-i purtătorii săi de cuvînt în masa de muncitori în clarificarea unor probleme ivite în timpul confruntării cu propria burghezie franceză și cu armatele coteropitoare. Totodată, deși nu a supraviețuit decît 72 de zile, Comuna a lăsat învățăminte pentru mișcarea muncitorească în general. Internaționala I prin glasul lui Marx a multiplicat experiența Comunei în sensul dirijării mișcării muncitorești naționale spre formarea unui partid propriu care să-și înscrie în program, ca scop fundamental, făurirea unei societăți socialiste, fără clase exploatare cum arătaseră „asaltatorii cerului” că fusese posibilă pentru prima dată în forma Comunei din Paris.

III. Indicații metodice

Avînd în vedere că programa școlară prevede la această temă o singură oră iar problematica este atît de bogată și diversă pentru un răstimp istoric relativ lung ce trebuie tratat, se impune precizarea de a se sistematiza cunoștințele ce vor fi predate pe ideea dobîndirii de către elevi a noțiunilor clare privind dezvoltarea proletariatului ; a formării clasei muncitoare, a creșterii gradului de conștiință, a formelor graduale ale luptei de clasă, a formării partidului clasei muncitoare. Toate datele și informațiile vor fi aduse în matca acestei cascade de idei, problematizînd și dialogînd cu elevii, plecînd de la cunoștințe dobîndite în anii anteriori, mai cu seamă de la mișcarea muncitorească în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea cu care se vor stabili puncte comune plecînd de la integrarea mișcării

de la noi în mișcarea muncitorească internațională. Internaționala I, răspîndirea marxismului în România, ecourile Comunei din Paris, participanți pe baricadele Comunei etc. Sugerăm de asemenea că ultimul capitol cel despre Comuna din Paris să nu se încarce cu elemente de factologie privind războiul franco-prusac, ci să se insiste asupra caracterului burgheziei franceze spre a se înțelege poziția ei deficitară și trădătoare față de propriul popor, față de propria țară și să surprindă condițiile prielnice revoluționare în care prima experiență proletară în problema deținerii puterii politice și a statului a fost posibilă. Se va insista asupra organizării Comunei din Paris, asupra caracterului ei internațional prin prezența a numeroși revoluționari de diverse origini etnice, asupra legăturilor cu Internaționala I, cît și a semnificațiilor ei în perspectiva dezvoltării mișcării muncitorești.

Desfășurarea lecției va fi însoțită de integrarea unor citate pe care fiecare cadru didactic le va selecta singur, din numeroasele existente mai ales din operele lui Marx și Engels, care vor da un plus de calitate lecției avînd în vedere că trebuie scoasă în evidență și contribuția celor doi la dezvoltarea mișcării muncitorești, la crearea socialismului științific. Conciziunea și plasticitatea unor celebre formulări și teze ale lui Marx și Engels se vor integra și în economia de timp și vor putea în același timp să fie ușor reținute de elevi. Recomandăm de asemenea culegerea de texte pentru istoria universală epoca modernă, volumul II. Lecția va fi adaptată nivelului fiecărei clase, interesului manifestat, insistîndu-se acolo unde este cazul și pe explicarea înțelesului unor noțiuni. Considerăm important să se înțeleagă condițiile apariției proletariatului, a deosebirii față de clasa muncitoare, a contribuției gîndirii premarxiste la „motivația” numeroaselor mișcări de clasă și la apariția socialismului științific pe un cîmp ideologic și politic fertil. Am insistat în prezentul plan de lecție cu unele considerații teoretice, pe care vi le sugerăm ca mai importante decît însușirea de fapte cu atît mai mult cu cît la clasa a XII-a o asemenea abordare ar veni să completeze și să se completeze cu o serie de cunoștințe dobîndite la filozofie.

MUGUR MOȘ

BIBLIOGRAFIE

- K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 15, 16, 17, București, 1963.
 J. Bruhat, *Histoire du mouvement ouvrier français*, Edition sociales, Paris, 1952.
 W. Z. Foster, *Istoria celor trei internaționale. Mișcări socialiste și comuniste din 1848 pînă în prezent*, Ed. Politică, București, 1959.
 Roger Garaudy, *Karl Marx*, București, 1967.
 André Maurois, *Istoria Angliei*, vol. II, București, 1970.
 Camil Mureșan, *Imperiul Britanic*, scurtă istorie, Ed. Științifică, București, 1967.
 D. Rosentzweig, *Comuna din Paris*, ediția a II-a, Editura Științifică, 1962.
 D. Rozentzweig, *Louis Michel*, Editura Tineretului, București, 1967.
 G. M. Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*, Ed. Științifică, București, 1975.
 „Europe” revue mensuelle, Documents sur la Commune, 1971.
 Alexandru Vianu, *Internaționala I*, București, 1964.